

Το φαινόμενο της οπαδικής βίας και η κατάσταση στην Ελλάδα

Μαρία Κράνη

Κοινωνιολόγος,

ΜΔΕ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

Την 1^η Φεβρουαρίου 2022 έχασε τη ζωή του ο νεαρός Άλκης Καμπανός, οπαδός του Άρη, μετά από απρόκλητη επίθεση οπαδών του ΠΑΟΚ. Το γεγονός άνοιξε εκ νέου συζήτηση περί των αιτιών και της αντιμετώπισης του χουλιγκανισμού στην Ελλάδα, δυστυχώς όμως για πολύ σύντομο διάστημα και χωρίς αποτέλεσμα.

Όσον αφορά την Ελλάδα, μέχρι το 1980, τα περιστατικά βίας στα ελληνικά γήπεδα ήταν σπάνια και μεμονωμένα. Από το 1980 και μετά παρατηρείται βαθμιαία αύξηση

των επεισοδίων, καθώς και ποιοτική μεταβολή στα χαρακτηριστικά τους, γεγονός που συμπίπτει με την επαγγελματικοποίηση και εμπορευματοποίηση του ποδοσφαίρου.¹ Τα επεισόδια άρχισαν να πολλαπλασιάζονται και να λαμβάνουν χώρα ανεξάρτητα από την έκβαση του αγώνα.² Επιπλέον, δεν περιορίζονται πια εντός των αγωνιστικών χώρων, αλλά επεκτείνονται «στους γύρω από το γήπεδο χώρους, σε σιδηροδρομικούς σταθμούς, σε στέκια φανατικών οπαδών, σε σημεία εντός και γύρω του ηλεκτρικού σιδηρόδρομου και στις εθνικές οδούς στη διάρκεια μετακινήσεων των οπαδών από πόλη σε πόλη».³ Η λίστα των θανατηφόρων επεισοδίων οπαδικής βίας που έχουν σημειωθεί στην Ελλάδα είναι μεγάλη, ενώ στην συντριπτική πλειοψηφία τους τα θύματα δεν είχαν καμία ανάμιξη στα επεισόδια:

- Πρώτο θύμα του χουλιγκανισμού στη Ελλάδα υπήρξε ο Χαράλαμπος Μπλιώνας (29 ετών), ο οποίος σκοτώθηκε από φωτοβολίδα που εκτοξεύτηκε προς τη θύρα όπου καθόταν και καρφώθηκε στον λαιμό του, στο στάδιο Αλκαζάρ στη Λάρισα, πριν από τον αγώνα της ΑΕΛ (Αθλητική Ένωση Λάρισας) με τον ΠΑΟΚ τον Οκτώβριο του 1986.
- Ο Γιώργος Παναγιώτου (17 ετών) έγινε το δεύτερο θύμα του χουλιγκανισμού, τον Ιανουάριο του 1991 στη Νέα Φιλαδέλφεια, κατά τη διάρκεια αγώνα μεταξύ ΑΕΚ και Ολυμπιακού, εξαιτίας φωτοβολίδας που καρφώθηκε στην κοιλιά του.
- Ο Γιώργος Καρνέζης (25 ετών) δέχτηκε θανατηφόρα επίθεση με μαχαίρι τον Μάιο του 1993, μετά από αγώνα μπάσκετ Παναθηναϊκού-Ολυμπιακού, τον οποίο παρακολούθησε στη Γλυφάδα.
- Τον Μάρτιο του 2007 υπήρξε συμπλοκή ανάμεσα σε οπαδούς του Ολυμπιακού και του Παναθηναϊκού στην λεωφόρου Λαυρίου, με θύμα τον Μιχάλη Φιλόπουλο (23 ετών), οπαδό του Παναθηναϊκού. Το θύμα έφερε δεκάδες χτυπήματα από μαχαίρι σε όλο του το σώμα.
- Τον Σεπτέμβριο του 2011, στην Κρήτη, ο Γιάννης Ρουσάκης (21 ετών) δέχθηκε μαχαίριες στο στήθος από έναν οπαδό του ΟΦΗ κατά την διάρκεια επεισοδίων στο Ηράκλειο.
- Τον Σεπτέμβριο του 2014 σημειώνεται ένα ακόμα περιστατικό στην Κρήτη. Σε παιχνίδι ανάμεσα στον Ηρόδοτο και τον Εθνικό, ο Κώστας Κατσούλης (46 ετών) δέχθηκε επίθεση, τραυματίστηκε σοβαρά στο κεφάλι και τελικά κατέληξε ύστερα από δυο εβδομάδες νοσηλείας σε στρατιωτικό νοσοκομείο της Αθήνας.

1. Παππάς, Ι. Θ. (2016). *Ο ποδοσφαιρικός χουλιγκανισμός στην Ευρώπη και στην Ελλάδα και οι τρόποι αντιμετώπισης του*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Οργάνωση και Διοίκηση Αθλητικών Οργανισμών και Επιχειρήσεων», Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σπάρτη, σ. 24.14.

2. Μαρκάκης, Ι. (2019), Βία και Αθλητισμός: Οπαδικές αντιλήψεις και πολιτικές αντιμετώπισης του «χουλιγκανισμού» στην Ελλάδα, Διπλωματική Εργασία, Πρόγραμμα Σπουδών «Αθλητικές Σπουδές», Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Χανιά, σ. 15.

3. Ζαϊμάκης, Γ. (2005). «Το φαινόμενο της βίας στο ελληνικό ποδόσφαιρο», *Κοινωνική Εργασία*, 80, σ. 226 [223-247].

- Τον Ιανουάριο του 2020, ο Τόσκο Μποζατσίσκι (28 ετών), οπαδός του Άρη, δέχθηκε επίθεση από οπαδούς του ΠΑΟΚ. Στην προσπάθειά του να αποφύγει τα χτυπήματα έπεσε στον δρόμο όπου τον παρέσυρε διερχόμενο όχημα, οδηγώντας τον στο θάνατο.

- Τον Φεβρουάριο του 2022, ο Άλκης Καμπανός (19 ετών), οπαδός του Άρη, έχασε τη ζωή του στη Θεσσαλονίκη, ύστερα από απρόκλητη επίθεση που δέχθηκε από ομάδα ατόμων που επέβαιναν σε δύο αυτοκίνητα, λόγω της ομάδας που υποστήριζε.⁴

Η οπαδική βία, ή αλλιώς ο χουλιγκανισμός (από τον αγγλικό όρο «hooliganism»), ιδίως στον χώρο του ποδοσφαίρου, αποτελεί ένα διαχρονικό και παγκόσμιο φαινόμενο, οι εκδηλώσεις του οποίου ποικίλλουν ανάλογα με τον χρόνο και τον τόπο όπου λαμβάνει χώρα.⁵ Ο χουλιγκανισμός μπορεί να οριστεί ως η απείθαρχη και καταστροφική συμπεριφορά των υποστηρικτών ενός ή περισσότερων ποδοσφαιρικών συλλόγων ή εθνικών ομάδων, και συχνά, αν και όχι αποκλειστικά, εκδηλώνεται πριν ή μετά τους αγώνες.⁶ Ελλείψει, ωστόσο, ενός συγκεκριμένου επιστημονικού ή νομικού ορισμού για το φαινόμενο του χουλιγκανισμού, ο όρος χρησιμοποιείται συχνά ως μια γενικότερη έννοια από τα ΜΜΕ, τις αρχές και τους επιστήμονες, και περιλαμβάνει ένα

4. Αθανασίου, Ν. (02/02/2022). «Ο ατέρμονος κύκλος της οπαδικής βίας», Ναυτεμπορική, <https://m.naftemporiki.gr/>, ανακτήθηκε την 26/05/2022.

5. Spaaij, R. & Testa, A. (2016). «Football Hooliganism», στο Hughson, J., Moore, K., Spaaij, R. & Maguire, J. (επιμ.), *Routledge Handbook of Football Studies*. London: Routledge, σ. 366 [364-374].

6. Mondello, J. J. (2016). *Hooliganism and supporter violence: Examining the Rome, Lisbon and Athens derbies*, CMC Senior Theses. Paper 1343 Claremont McKenna College, σ. 4.

ευρύ φάσμα παραβατικών συμπεριφορών.⁷ Ο Spaaij, ένας από τους βασικότερους ερευνητές του χουλιγκανισμού, θεωρεί ότι ο όρος «χουλιγκανισμός» αποτελεί περισσότερο κατασκευή των ΜΜΕ και πολιτικών παραγόντων παρά επιστημονική έννοια. Όπως υπογραμμίζει, συχνά χρησιμοποιείται ως «έννοια ομπρέλα» υπό την οποία ομαδοποιούνται διάφορες μορφές βίας, μικρότερης και μεγαλύτερης βαρύτητας, από οπαδούς ποδοσφαιρικών ομάδων.⁸

Το φαινόμενο του χουλιγκανισμού και η ραγδαία εξάπλωσή του στις χώρες της Ευρώπης κέντρισε από την πρώτη στιγμή το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημόνων. «Ένα κοινό σημείο αναφοράς στις διάφορες προσπάθειες εξήγησης του φαινομένου είναι ο ρόλος των φανατικών οπαδών και των οργανωμένων συνδέσμων στην πρόκληση βίας».⁹ Για τον χουλιγκανισμό έχουν προταθεί ειδικότερα διάφορες ερμηνευτικές προσεγγίσεις, όπως οι ακόλουθες:

Σύμφωνα με τη Σχολή του Λέστερ (Leicester School), η «πολιτισμένη συμπεριφορά» δεν έχει διεισδύσει το ίδιο σε όλες τις κοινωνικές τάξεις, και πάντως σε μικρότερο βαθμό στην εργατική τάξη. Τα άτομα που ανήκουν στην εργατική τάξη τείνουν να έχουν διαφορετικά αξιακά συστήματα από αυτά των ανώτερων κοινωνικών τάξεων, η συμπεριφορά τους ορίζεται από διαφορετικούς κανόνες και φαίνεται ότι επιδεικνύουν μεγαλύτερη ανοχή στη χρήση βίας.¹⁰

Η ηθογενής προσέγγιση (ethogenic approach), με βασικό εκφραστή τον Peter Marsh, υποστηρίζει ότι αυτό που χαρακτηρίζεται ως βίαιη συμπεριφορά δεν είναι τίποτα παραπάνω από τελετουργικές συμπεριφορές με τις οποίες εκφράζονται η αρρενωπότητα και οι σωματικές αρετές των νεαρών οπαδών, με στόχο την αναγνώριση από τους συνομηλίκους τους.

Σύμφωνα με τη μετανεωτερική προσέγγιση (postmodern approach), οι επιρροές που δέχθηκε το ποδόσφαιρο κατά τη μετανεωτερικότητα σηματοδότησαν την μετεξέλιξή του και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του. Βασικοί εκπρόσωποι αυτής της προσέγγισης είναι οι Steve Redhead και Richard Giulianotti. Ο Redhead θεωρεί ότι κατά την περίοδο 1980-1990 η «ανδρική ποδοσφαιρική κουλτούρα» άλλαξε σημαντικά, έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής και μαζική¹¹ και εισχώρησε στην κουλτούρα των ΜΜΕ.¹² Ο Giulianotti κάνει λόγο για «μετα-οπαδούς» (post-fans), που είναι γνώστες της κατασκευασμένης εικόνας των οπαδών και των τεχνασμάτων με τα οποία τα

7. Spaaij & Testa 2016, ό. π., σ. 365.

8. Spaaij, R. (2007). «Football hooliganism as a transnational phenomenon: Past and present analysis: A critique- more specificity and less generality», *The International Journal of the History of Sport*, 24 (4), σ. 412 [411-431].

9. Ζαϊμάκης 2005, ό. π., σ. 226, 227.

10. Χαμαλέλη Α. (2017). Οι έρευνες για τη βία στο ελληνικό ποδόσφαιρο. Μεθοδολογικοί και επιστημολογικοί προσανατολισμοί, Διπλωματική Εργασία, ΠΜΣ Εγκληματολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σ. 8.

11. Πατσιούρα, Α. (2019). Μηχανισμοί αντιμετώπισης της βίας στα ελληνικά γήπεδα. Η Διαρκής Επιτροπή Αντιμετώπισης της Βίας (Δ.Ε.Α.Β.) και η Έκθεσή της προς την Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα, σ. 38, 39.

12. Spaaij 2007, ό. π., σ. 417.

MME εφευρίσκουν ή κατασκευάζουν ταυτότητες. Υποστηρίζει ότι οι ομάδες των μεταμοντέρνων χούλιγκαν δεν σχηματίζονται από ταξικές ή κοινοτικές/τοπικές ομάδες, αλλά τείνουν να είναι περισσότερο κατακερματισμένες και η ιδιότητα του μέλους τείνει να είναι πιο προσωρινή και εθελοντική.

Σε ερευνητικό επίπεδο, σημαντικές για το φαινόμενο του χουλιγκανισμού είναι οι έρευνες των Rookwood και Pearson. Πρόκειται για μια σειρά εθνογραφικών μελετών σε οπαδούς διάφορων ομάδων της Βρετανίας που πραγματοποιήθηκαν την περίοδο 1995-2010 και εξετάζουν τη στάση (θετική ή αρνητική) που έχουν οι απλοί οπαδοί έναντι των χούλιγκαν. Άλλη σημαντική έρευνα είναι αυτή του Otto Adang στην Ολλανδία. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά την περίοδο 1986-1989 και εξέτασε 60 περιστατικά χουλιγκανισμού και 77 πολιτικές διαμαρτυρίες-διαδηλώσεις.

Στην Ελλάδα, μία από τις σημαντικότερες προσπάθειες διερεύνησης και ερμηνείας του φαινομένου του χουλιγκανισμού αποτελεί η έρευνα του Πανεπιστημίου Αθηνών που εκπονήθηκε κατά την περίοδο 1986-1988 με επιστημονικά υπεύθυνο τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη. Μεταξύ άλλων, ερευνήθηκε η συμπεριφορά και οι αντιλήψεις των ακραίων οπαδών σε δείγμα 319 νεαρών ατόμων. Οι ερωτηθέντες στην πλειοψηφία τους (86,5%) ήταν ενεργά μέλη οργανωμένων συνδέσμων. Από τα ευρήματα της έρευνας φαίνεται ότι, τουλάχιστον εκείνη την εποχή, πριν από 35 χρόνια, οι ακραίοι οπαδοί συχνά προέρχονταν από διαλυμένες οικογένειες και δεν είχαν καλές σχέσεις με άτομα του άμεσου περιβάλλοντος τους (γονείς, καθηγητές ή συμμαθητές). Μάλιστα, διαπιστώθηκε ότι όσοι είχαν εγκαταλείψει το σχολείο δεν έβρισκαν εύκολα σταθερή εργασία ή όταν έβρισκαν τη θεωρούσαν καταπιεστική και χωρίς προοπτικές.¹³ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να στρέφονται σε ομάδες συνομήλικων τους, στις οποίες αναζητούσαν δυνατές συγκινήσεις αλλά και το αίσθημα ότι αξίζουν.¹⁴ Φαίνεται, λοιπόν, ότι συχνά προτιμούσαν να υιοθετήσουν μια αρνητική ταυτότητα από το να μην έχουν ταυτότητα, ακόμα κι αν αυτό οδηγούσε σε παρεκκλίνοσες συμπεριφορές και στον στιγματισμό τους.¹⁵ Παρόλο που δεν υπάρχει σαφής συσχέτιση των ευρημάτων της έρευνας με μια συγκεκριμένη ερμηνευτική προσέγγιση και οι ερευνητές τείνουν μάλλον προς μια πολυπαραγοντική εξήγηση, θα μπορούσαμε να τα ερμηνεύσουμε υπό το πρίσμα της θεωρίας που διατύπωσε ο John Clarke για τις νεανικές υποκουλτούρες, αναφερόμενος στους skinheads¹⁶ στην Αγγλία. Για τον Clarke,

13. Χιόνης, Δ. (2018). «Το modus operandi της οπαδικής βίας», *Crime Times*, 5, <https://www.crimetimes.gr/>, ανακτήθηκε την 23/05/2022.

14. Παπιάς 2016, ό. π., σ. 25.

15. Χιόνης 2018, ό. π.

16. Οι skinheads αποτελούν μια υποκουλτούρα που ξεκίνησε από νέους της εργατικής τάξης στο Λονδίνο τη δεκαετία του 1960 και σύντομα εξαπλώθηκε σε άλλα μέρη του Ηνωμένου Βασιλείου. Βασικό χαρακτηριστικό της εμφάνισής τους ήταν τα ξυρισμένα κεφάλια, τα τζιν παντελόνια και οι μπότες εργασίας, συχνά με ασάβλινη επένδυση στο μπροστινό μέρος. Οι Skin-

οι εκάστοτε υποκουλτούρες βοηθούν τους νέους να αντιμετωπίσουν σημαντικά γεγονότα και αλλαγές της ζωής τους και να διατηρήσουν την ταυτότητά τους.¹⁷

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από ομάδα του Παντείου Πανεπιστημίου υπό την καθοδήγηση των Αντώνη Αστρινάκη και Λίλυς Στυλιανούδη από τον Ιανουάριο του 1992 ως τον Ιούλιο του 1993, επιχειρήθηκε η ανάλυση των επιμέρους χαρακτηριστικών της υποκουλτούρας των μελών οργανωμένων αθλητικών συνδέσμων, κυρίως ποδοσφαιρικών. Για τη διεξαγωγή της έρευνας πραγματοποιήθηκαν συμμετοχική παρατήρηση και συνεντεύξεις σε ομάδες νεαρών οπαδών σε περιοχές της Δυτικής Αττικής. Από τα ευρήματα, φάνηκε ότι «υπάρχει μια ξεκάθαρη διάκριση στις “στάσεις” αφενός των ακραίων οπαδών και αφετέρου των λιγότερο εμπλεκόμενων οπαδών ή και των απλών υποστηρικτών, ως προς τη συμμετοχή τους σε βίαια περιστατικά. Ωστόσο, όλες αυτές οι ομάδες οπαδών αποδίδουν εξίσου έμφαση στην αποφασιστικότητα και τη μαχητική ικανότητα που πρέπει να υπάρχει απέναντι στους αντίπαλους οπαδούς, τους οποίους και αρέσκονται να προκαλούν». Ακόμα, διαπιστώθηκε ότι ερωτηθέντες κατανάλωναν αλκοόλ, χάπια ή/και «μαλακά» ναρκωτικά, ακόμη και εντός των αθλητικών χώρων, και θεωρούσαν τη μουσική heavy metal ως έκφραση της αρρενωπότητας και «σκληρότητάς» τους.¹⁸ Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, η κοινωνική περιθωριοποίηση, μαζί με τη γνωστική και την επικοινωνιακή αδυναμία των νέων συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, τους δημιουργεί αισθήματα απόγνωσης και απελπισίας, τα οποία εξωτερικεύονται με τη βίαιη συμπεριφορά. Ακόμα, βασικοί παράγοντες για την εκδήλωση βίαιων επεισοδίων αποδείχθηκαν οι διατοπικοί ανταγωνισμοί, η κρισιμότητα και τελική έκβαση του αγώνα, καθώς και οι αστυνομικές τακτικές ελέγχου και επέμβασης.¹⁹

Όσον αφορά τις πολιτικές αντιμετώπισης της οπαδικής βίας, η Βρετανία, ως η χώρα στην οποία εμφανίστηκε ο χουλιγκανισμός, κλήθηκε και πρώτη να αντιμετωπίσει το πρόβλημα. Η βασικότερη δυσκολία που έπρεπε να ξεπεραστεί ήταν η διάκριση των απλών φιλάθλων από τους χουλιγκαν μέσα στο πλήθος. Έτσι, καθιερώθηκε ο έλεγχος όλων των φιλάθλων που επρόκειτο να παρακολουθήσουν αγώνες. Μυστικοί αστυνομικοί εισχώρησαν στους κύκλους των χουλιγκαν, αντλώντας για πρώτη φορά πληροφορίες για το φαινόμενο και το προφίλ των δρα-

heads είναι προϊόν της κοινωνικής αποξένωσης και των αλλαγών που υπέστη η εργατική τάξη στην Αγγλία (π.χ. εισχώρηση μεταναστών και ατόμων που ανήκαν στη μεσαία τάξη σε περιοχές που παραδοσιακά «ανήκαν» στην εργατική τάξη). Βλ. Clarke, J. (1973). *Football hooliganism and the Skinheads*, Center for Contemporary Cultural Studies, University of Birmingham, σ. 12.

17. Clarke, J. (1973), *ό. π.*, σ. 13.

18. Κουράκης, Ν. (2005). «Η βία στα ελληνικά γήπεδα: Μεταξύ θεωρίας και πραγματικότητας», *Εγκληματολογικοί Ορίζοντες*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 146-147 [137-161].

19. Αστρινάκης & Στυλιανούδη 1996, σ. 377-469, παρατίθεται στο Χαϊνά, Ε. (2007). Η βία στους ελληνικούς αθλητικούς χώρους: θεωρητικές επισημάνσεις, ερευνητικές διαπιστώσεις και τρόποι αντιμετώπισης, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σ. 23-24.

στών στο πεδίο. Οι οπαδοί των φιλοξενούμενων ομάδων τοποθετήθηκαν σε χωριστές θύρες αυξημένης επιτήρησης από τις αρχές, και παράλληλα δημιουργήθηκαν υποχρεωτικά «νεκρές ζώνες» για τον έλεγχο και την προστασία των οπαδών εντός του σταδίου. Επίσης, τοποθετήθηκαν κάμερες ασφαλείας στους αθλητικούς χώρους και καθίσματα στις κερκίδες, μειώνοντας έτσι τη χωρητικότητα των γηπέδων και τον αριθμό των θεατών, πράγμα που συνέβαλε ως ένα βαθμό στη διατήρηση της τάξης. Επιπροσθέτως, το 1989, επί πρωθυπουργίας της Μάργκαρετ Θάτσερ, ψηφίστηκε ο νόμος «Football Spectators Act», ο οποίος κατέστησε υποχρεωτική τη διανομή δελτίων ταυτότητας σε κάθε οπαδό που παρακολουθούσε πρωταθλήματα και διεθνείς ποδοσφαιρικούς αγώνες που διεξάγονταν στην Αγγλία και την Ουαλία. Στόχος του νόμου ήταν η εξακρίβωση και η απαγόρευση της εισόδου στα γήπεδα των ατόμων που αποδεδειγμένα προκαλούσαν επεισόδια.²⁰

Ακολουθώντας το «αγγλικό μοντέλο» για την αντιμετώπιση του χουλιγκανισμού, νομοθέτες σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες θεώρησαν τους νόμους και τις στρατηγικές αντιμετώπισης του χουλιγκανισμού στην Βρετανία ως «βέλτιστες πρακτικές» και τις υιοθέτησαν στις εθνικές τους νομοθεσίες. Σε αυτό συνέβαλε καθοριστικά και η σύναψη το 1985 της ευρωπαϊκής σύμβασης κατά της βίας και της ανάρμοστης συμπεριφορά των θεατών σε αθλητικές εκδηλώσεις, και ειδικότερα στους ποδοσφαιρικούς αγώνες,²¹ η οποία αποτέλεσε την πρώτη ευρωπαϊκή προσπάθεια καταστολής του φαινομένου μετά την τραγωδία του Χέιζελ.²²

Η επισταμένη επιτήρηση και η χρήση νέων τεχνολογιών δυσχέραναν σημαντικά τις βίαιες αντιπαραθέσεις μεταξύ των σκληροπυρηνικών οπαδών, με αποτέλεσμα να αναζητήσουν τρόπους να την παρακάμψουν, μεταθέτοντας την αντιπαράθεση σε ασυνήθιστες τοποθεσίες ή ώρες. Παρ' όλα αυτά, η συλλογή πληροφοριών και τα μέτρα πρόληψης της βίας επικεντρώνονται σχεδόν αποκλειστικά στη δράση γνωστών χούλιγκαν και οργανωμένων ομάδων χούλιγκαν, ενώ η βία των απλών φιλάθλων που εκδηλώνεται αυθόρμητα δεν είναι εύκολο να προβλεφθεί και να αποφευχθεί.²³ Επίσης, μέτρα όπως ο διαχωρισμός των φιλάθλων σε θύρες ή ο αποκλεισμός των εκτός έδρας οπαδών δεν είναι πάντα αποτελεσματικά. Αν και το εν λόγω μέτρο στοχεύει στο να κρατήσει τις δύο ομάδες οπαδών χωρισμένες τη μία από την άλλη, στην πράξη

20. Παππάς 2016, ό. π., σ. 28-30.

21. Tsoukala, A., Pearson, G. & Coenen, P. T. M. (2016). *Legal Responses to Football "Hooliganism" in Europe*, Asser Press, Χάγη, σ. 2, 3.

22. Μπουχαγιάρ, Σ. (2022). Οπαδική βία και ποδόσφαιρο στην Ελλάδα: Η αναπαράσταση του χουλιγκανισμού στον Ελληνικό πολιτικό τύπο (1974-1989), Διπλωματική Εργασία, ΜΠΣ Αθλητικές Σπουδές Κοινωνιολογία, Ιστορία, Ανθρωπολογία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα, σ. 83.

23. Spaaij, R. (2005). «The Prevention of Football Hooliganism: A Transnational Perspective», *Actas del X Congreso Internacional de Historia del Deporte*, επιμ. Aquesolo, J., CESH, Σεβίλλη, σ. 1-10, ιδίως σ. 4-5.

δεν εφαρμόζεται με συνέπεια.²⁴ Συνεπώς, γίνεται φανερό ότι τα μέτρα και οι πολιτικές για την αντιμετώπιση του χουλιγκανισμού δεν μπορεί να περιορίζονται στην καταστολή και την περιστασιακή πρόληψη, αλλά οφείλουν να στοχεύουν στις αιτίες του φαινομένου. Όπως επισημαίνει ο Ζαϊμάκης: «Προς αυτήν την κατεύθυνση η στροφή προς την κοινωνία, την κοινότητα και την παιδεία για τη διαμόρφωση στους νέους στάσεων και αντιλήψεων κοινωνικής συμμετοχής, κοινωνικής δράσης και αλληλεγγύης είναι ένα ζητούμενο. Στον χώρο του ποδοσφαίρου αυτή η λογική μπορεί να εκβάλει στη διαμόρφωση μιας αθλητικής κουλτούρας που θα προσεγγίζει το γήπεδο ως ένα χώρο επικοινωνίας, συλλογικής έκφρασης και θεάματος».²⁵

Η πρώτη προσπάθεια αντιμετώπισης του προβλήματος στην Ελλάδα έγινε το 1986, ακολουθώντας και αυτή τα βρετανικά πρότυπα. Συγκεκριμένα, ψηφίστηκε ο Ν. 1646/1986, ο οποίος όριζε μια σειρά πράξεων που διαπράττονταν σε αθλητικούς χώρους πριν ή μετά από αθλητικές εκδηλώσεις και τιμωρούνταν ποινικά. Εν συνεχεία, με τους Ν. 2725/1999 και Ν. 3057/2002, ορίστηκε αυστηρά η νομική υπόσταση των «Συνδέσμων Φιλάθλων», καθώς και οι προϋποθέσεις για τη σύσταση, τη λειτουργία και την εποπτεία τους. Επίσης, με τον Ν. 2725/1999 θεσμοθετήθηκε η ηλεκτρονική επιτήρηση των αγωνιστικών χώρων με κάμερες ασφαλείας.²⁶

Μετά τον θάνατο του Άλκη Καμπανού, θεσπίστηκε ο Ν. 4908/2022 με τον οποίο έγιναν αυστηρότερες οι ποινές αντιμετώπισης της οπαδικής βίας που προέβλεπε ο Ν. 2775/1999 (άρθρα 4, 5). Ακόμα, τιμωρείται η κάλυψη των χαρακτηριστικών του προσώπου των θεατών κατά τη διάρκεια του αγώνα με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι μηνών (άρθρο 4). Με τον ίδιο νόμο, απαγορεύτηκε η διάθεση μεμονωμένων εισιτηρίων σε οργανωμένους οπαδούς και η είσοδος τους στο γήπεδο προβλέπεται αποκλειστικά με εισιτήρια διαρκείας.²⁷

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι ορισμένοι επιστήμονες υποστηρίζουν πως η αυξανόμενη εισαγωγή και νομιμοποίηση αστυνομικών και νομικών πρακτικών για την αντιμετώπιση του χουλιγκανισμού θέτουν υπό αμφισβήτηση τα ανθρώπινα δικαιώματα των φιλάθλων, και ειδικότερα όσον αφορά τους υπόπτους για πιθανή εμπλοκή σε αταξία ή βία σχετική με το ποδόσφαιρο.²⁸

24. Valk, G. (1999). «Football hooliganism», Debate in the Standing Committee, see Rule 47 of the Rules of Procedure, Doc. 8553, <http://www.assembly.coe.int/>, **ανακτήθηκε την** 16/06/2022.

25. Ζαϊμάκης 2005, ό. π., σ. 245.

26. Μαρκάκης 2019, ό. π., σ. 22-25.

27. Νόμος υπ' αριθμόν 4908/2022 – ΦΕΚ 52/Α/11-3-2022.

28. Tsoukala κ.ά. 2016, ό. π., σ. 2, 3.